

535). Nûr-i Muhammedî, Semmân'ın kendi mistik tecrübeleri ve sûfinin uyması gereken kurallar şeklinde üç bölümden oluşmaktadır (Radtke, XXXVI/3 [1996], s. 332). 3. *İğâsetü'l-lehân ve mu'ânesetü'l-vel-hân* (Hartum 1955). 4. *Keşfü'l-estâr fî mâ yete'allaku bi'l-ismi'l-kahhâr*. Ahmed el-Bede'î es-Semmânî tarafından *Hâzihî Risâle fî mâ yete'allaku bi'smihî el-kahhâr ve vaşîyyetihî li'l-işvân ve't-tezâkir* (Kahire, ts.) adıyla basılmıştır (*Arabic Literature of Africa*, I, 92). 5. *Mevlidü'n-nebî* (Kahire 1974). 6. *el-İstiğâse* (Brockelmann, II, 535). 7. *el-Vesîle fi'd-da'avât ve'l-ezkâr* (*Hediyetü'l-ârifîn*, II, 341; *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, X, 188). 8. *Câliyâtü'l-küreb ve münîlâtü'l-'Arab* (Radtke, XXXVI/3 [1996], s. 332). 9. *el-Menâkübü's-seniyye min mevâhibi'l-mennân 'alâ 'abdihi zî'l-ahlâki-r-râziyye* (*Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, X, 188). 10. *Muhtaşarü't-Ṭarîkatü'l-Muhammediyye* (Brockelmann, II, 535; eserleri için ayrıca bk. *Arabic Literature of Africa*, I, 92-94).

BİBLİYOGRAFYA :

Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 171^a; II, vr. 140^a-141^a; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 535; *İzâhu'l-mek-nûn*, II, 664; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 341; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, X, 188; B. G. Martin, "A Short History of the Khalwati Order of Der-vishes", *Scholars, Saints and Sufis* (ed. N. R. Keddie), Berkeley 1972, s. 302; J. S. Trimming-ham, *The Sufi Orders in Islam*, New York 1973, s. 130; N. Grandin, "Soudan, corne de l'Afrique orientale", *Les ordres mystiques dans l'Islam: cheminements et situation actuelle* (ed. A. Popovic - G. Veinstein), Paris 1986, s. 173-175; Ali Salih Karrar, *Sufi Brotherhoods in the Sudan*, London 1992, s. 42-48; *Arabic Literature of Africa: The Writings of Eastern Sudanic Africa* (ed. J. O. Hunwick - R. S. O'Fahey), Leiden 1994, I, 91-95; R. S. O'Fahey, "Sufism in Suspense: The Sudanese Mahdi and the Sufis", *Islamic Mysticism Contested* (ed. F. de Jong - B. Radtke), Leiden 1999, s. 269, 271-272; M. van Bruinessen, "Controversies in Twentieth-Century Indonesia", a.e., s. 709; Dilâver Güler, *Abdülkâdir Geylânî: Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul 1999, s. 371-372; B. Radtke, "Sufism in the 18th Century: An Attempt a Provisional Appraisal", *WJ*, XXXVI/3 (1996), s. 331-334; Nihat Azamat, "Abdüssamed el-Pelimbânî", *DİA*, I, 300; a.mlf., "Kâdiriyye", a.e., XXIV, 134; Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", a.e., XV, 393.

SALİH ÇİFT

SEMMÂNİYYE

(السمانية)

Halvetiyye-Bekriyye tarikatının
Muhammed b. Abdülkerîm
es-Semmân'a
(ö. 1189/1776)
nisbet edilen bir kolu

(bk. SEMMÂN, Muhammed b. Abdülkerîm).

SEMMÂSÎ

(ستماسي)

Muhammed Baba Semmâsî
(ö. 736/1335-36 [?])

Orta Asyalı Hâcegân tarikatı şeyhi.

Buhara'nın Râmîten kasabasının Semmâsî (Semâsî) köyünde doğdu. Gençliğinde ilim tahsiliyle meşgul oldu. Babası Seyyid Abdullah'ın tavsiyesiyle Hâcegân şeyhlerinden Mahmûd Fağnevî'ye intisap edince Fağnevî onu halifesi Ali Râmîtenî'ye gönderdi. Ali Râmîtenî'nin yanında tasavvufî eğitime devam etti ve onunla birlikte Hârîzm'e gitti. Seyrû sülûkünü tamamlayarak halife olduktan sonra köyüne dönüp irşad faaliyetine başladı.

Semmâsî'nin irşadı ile Hâcegân silsilesine dahil olanların en önemli siması Bahâeddin Nakşibend'in müşşidi Seyyid Emîr Külâlî'dir. Bir güreş müsabakasında Semmâsî'nin Emîr Külâlî'e nazar ettiği, Külâlî'nin bu mânevî nazarın tesirinde kalarak ona intisap ettiği nakledilir. Menkıbeye göre Bahâeddin Nakşibend'in doğmasına yakın bir tarihte Semmâsî, müridleriyle birlikte Buhara'nın Kasrıhindûvân köyünden geçerken yanındakilere bu topraktan bir yiğidin kokusunun geldiğini ve Kasrıhindûvân'ın kısa bir süre sonra Kasrıârifân olacağını söylemiş, Kasrıhindûvân'a bir sonraki gelişinde henüz üç günlük bir bebek olan Bahâeddin Nakşibend'i görünce müridlerine, "Kokusunu duyduğumuz yiğit budur" deyip halifesi Emîr Külâlî'e dönmüş ve, "Oğlum Bahâeddin'den şefkat ve terbiyeni esirgerme, yoksa sana hakkımı helâl etmem" demiştir. Semmâsî'nin bu menkıbede geçen sözünden dolayı köyün adı Kasrıârifân olarak değişmiştir.

Bahâeddin Nakşibend yaklaşık on sekiz yaşına gelince dedesinin onu evlendirmek istediği ve onu Semmâsî köyüne gönderip Semmâsî'yi Kasrıârifân'a davet ettiği, Nakşibend'in Semmâsî ile birlikte muhtemelen kız isteme ya da nişan merasimi için Kasrıârifân'a geldiği, Semmâsî'nin Kasrıârifân'a yaptığı bu ziyaretten sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bahâeddin Nakşibend'in 718 (1318) yılında doğduğu ve Semmâsî'nin ölümünde on sekiz yaşlarında olduğu dikkate alınarak Semmâsî'nin 736 (1335-36) yılları civarında vefat ettiği söylenebilir. XIX. yüzyılda yazılan *Hazîne-tü'l-aşfiyâ*'da ölüm tarihi 755 (1354) diye kaydedilmişse de ondan iki asır önce kalemeye alınan *Maṭlabü't-tâlibîn*'deki 734

(1333-34) yılı doğruya daha yakındır. Kabri Semmâsî köyündedir.

Muhammed Baba Semmâsî'de gaybet ve istiğrak halinin galip olduğu, bazan köyündeki küçük bir üzüm bağına gidip asmaları budadığı, bu sırada kendinden geçtiği ve elindeki bıçağın yere düştüğü, onun istiğrak hali içinde bir süre öylece kaldığı kaydedilmektedir. Hâce Sûfî Sûhârî, Hâce Mahmûd Semmâsî, Mevlânâ Dânişmend Ali ve Seyyid Emîr Külâlî adlı dört halife yetiştirmiştir. Bunlardan Mahmûd Semmâsî onun oğludur. Hâcegân tarikatını Nakşibendiyye'ye bağlayan silsile Emîr Külâlî vasıtasıyla devam etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mevlânâ Şehâbeddin, *Âgâhi-yi Seyyid Emîr-i Külâlî* (nşr. Gulâm Mustafa Han), Karaçi 1381/1961, s. 75, 118; Salâh b. Mübârek el-Buhârî, *Enî-sü't-tâlibîn ve 'uddetü's-sâlikîn* (nşr. Halil İbrahim Sarıoğlu - Tefvîk Sübhânî), Tahran 1371 hş., s. 79-83; Abdurrahman-ı Câmî, *Nefehâtü'l-üns* (nşr. Mahmûd Abîdî), Tahran 1375 hş./1996, s. 386; Fahrreddin Safî, *Reşehât-ı 'Aynü'l-hayât* (nşr. Ali Asgar Muñiyân), Tahran 1977, I, 73-76; Muhammed b. Hüseyin Kazvîni, *Silsilenâme-i Hâcegân-ı Nakşibend*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1381, vr. 7^b; Muhammed Tâlib, *Maṭlabü't-tâlibîn*, Özbekistan Fenler Akademisi Bîrûnî Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 80, vr. 20^b-22^a; Bedreddin Sirhindî, *Hażarâtü'l-kuds*, Özbekistan Fenler Akademisi Bîrûnî Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 76, I, vr. 111^b-112^a, 116^a; Abdülmecîd el-Hânî, *el-Hadâ'î-ku'l-verdiyye*, Kahire 1308, s. 122-123; Nâsrüddin Buhârî, *Tuhfetü'z-zâ'irîn*, Buhara 1910, s. 44; Sadreddin Selim Buhârî, *Bahâ'üddin Nakşibend Yâki Yetti Pîr*, Taşkent 1993, s. 10-11; Hamid Algar, "Bâbâ Sammâsî", *Elr.*, III, 294; a.mlf., "Bâbâ Semmâsî", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1375 hş./1996, I, 35; Gulâm Ali Âryâ, "Bâbâ Semmâsî", *DMBİ*, X, 747.

NECDET TOSUN

SEMNÛN b. HAMZA

(سمنون بن حمزة)

Ebû'l-Kâsım Semnûn b. Hamza
(ö. 298/911 [?])

Tasavvufu Allah sevgisini esas alan
ilk sûfilerden.

Basra'da doğdu. Hayatına dair kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Sülemlî babasının adını Hamza, Ömer ve Abdullah olmak üzere üç şekilde kaydeder, künyesinin Ebû'l-Hasan veya Ebû'l-Kâsım olduğunu belirtir (*Ṭabaṭâi*, s. 195). Ebû Nuaym ise Ebû'l-Hasan ile birlikte Ebû Bekir künyesini de verir (*Hilye*, X, 309). Semnûn tasavvuf yolunda Serî es-Sakatî, Ebû Ahmed el-Kalânîsî, Muhammed b. Ali el-Kassâb gibi sûfilerden faydalandı. B. Reinert onun hocaları arasında III. (IX.) yüzyılın ikinci yarısında vefat etmiş olan Ebû Ya'kûb es-Sûsî'yi de zikreder (*El²* [İng.], IX, 873). Rei-

nert'in bunu, Semnûn'un hocalarının kaydedildiği ilk kaynak olan Sülemî'nin *Tabakât*'inde (s. 195) hocaların isimlerinden sonra "ve Sûs" diye okunabilecek olan bir kelimeden çıkardığı anlaşılmaktadır. Ancak bunun yanlış bir tesbit olduğu söylenebilir. Nitekim bu kelime eseri neşreden Nüred-din Şeribe tarafından "vesvese" şeklinde okunmuştur. Hakkında verilen bilgilerden Hicaz'da ve Kudüs'te bulunduğu anlaşılan Semnûn hayatının büyük bir kısmını Bağdat'ta geçirdiğinden Bağdatlı sûfilerden sayılmıştır. Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû'l-Hüseyn en-Nûrî ve Ebû Bekir el-Vâsıtî gibi sûfiler onun yakın dostlarıdır. Hem sûfiler hem yöneticiler nezdinde itibar sahibi, aynı zamanda yakışıklı bir kimse olan Semnûn zengin bir kadının evlenme teklifini reddedince zina iftirasına mâruz kalmış, kadın, yöneticilerin itibar ettiği, ancak sûfilerin sahte zâhid olarak nitelendirdiği Gulâmu Halîl adlı biriyle anlaşılıp Semnûn hakkında idam fermanı çıkartılmasına muvafak olmuşsa da halife gördüğü bir rüya üzerine idamdan vazgeçip ondan özür dilemiş, bu olay onun şöhretini daha da artırmıştır. Kaynaklarda Semnûn'un vefatıyla ilgili kesin bir tarih verilmemektedir. Sülemî onun Cüneyd-i Bağdâdî'den sonra, Ebû Nuaym ise Cüneyd-i Bağdâdî'den önce vefat ettiğini belirtir. Bu ifadelerden Semnûn'un 297'de (909) vefat eden Cüneyd'in ölümüne çok yakın bir tarihte öldüğü anlaşılmaktadır. Buna göre İbnü'l-Cevzî'den itibaren (*el-Muntaẓam*, VII, 424) bazı müellifler tarafından kaydedilen 298 (911) yılının doğru olduğu söylenebilir.

Semnûn, tasavvuf hakkında "hiçbir şeye mâlik olmaman ve hiçbir şeyin sana mâlik olmaması" şeklindeki meşhur tarifi sahibidir (Serrâc, s. 45). Semnûn'dan önce sûfiler arasında insanı hakikate götüren yolun mârifet mi muhabbet mi olduğu tartışılmış, Râbia el-Adeviyye ve Ma'rûf-i Kerhî muhabbete öncelik verirken Zünnûn el-Mısırî mârifete öncelik tanımıştır. Semnûn, Allah sevgisi (muhabbetullah) konusunda kendine has bir yol benimsemiş ve bu sebeple "Semnûn el-Muhib" (âşık Semnûn) diye tanınmıştır. Ona göre Allah'a giden yolun aslı muhabbettir; sâlik Hakk'a ancak muhabbetle ulaşabilir. Diğer bütün haller ve makamlar değişebilir ya da sona erebilir, ancak muhabbet makâmı sürekli. Kalbin Allah dışındaki her şeyden arındırılması ve Allah sevgisiyle doldurulması demek olan muhabbet sûfinin Allah ile vuslat yaşadığı bir haldir. Bundan dolayı Hakk'ın yanında kendinden geçmek olan gaybet hali huzur halinden daha önemlidir.

Benimseydiği muhabbet anlayışına uygun bir hayat sürmeye çalışan Semnûn'un vecd halindeyken Allah'a, "Benim için senden gayri haz ve gaye yok, beni dilediğin şekilde imtihan et!" diye hitap ettiği, bu olayın ardından hastalanınca hata ettiğini anlayıp Allah'tan af dileyerek şifa vermesini istediği, bu sebeple kendisini "Semnûn el-Kezzâb" diye nitelendirdiği nakledilir. Semnûn, Bağdat sûfilerinden olmakla birlikte Horasan bölgesinde doğup gelişmiş olan melâmet akımının mensuplarında görülen eğilimlere sahiptir. Kaynaklarda bazı sözleri ve şiirleri kaydedilmekle birlikte eser kaleme alıp almadığı belirtilmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma'*, s. 45, 86, 151, 321, 498-499; Sülemî, *Tabakât*, s. 195-199; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 309-311; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, IX, 234-237; Kuşeyrî, *Risâle* (Uludağ), s. 146-147, 167-168, 451, 503, 505; Hücvârî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 239-240, 375, 447-448; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şâfiye*, II, 426-428; a.mlf., *el-Muntaẓam*, VII, 424; Feridüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliya* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s. 527-530; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XI, 115; Câmî, *Nefehât*, s. 100-101; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 76; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 427-429; B. Reinert, "Sumnûn", *El*² (İng.), IX, 873; "Melâmiyye", *DİA*, XXIX, 28.

ABDULLAH KARTAL

SEMRÂ bint NÜHEYK

(سمراء بنت نهيك)

Hiz. Peygamber tarafından
muhtesib olarak görevlendirilen
ilk kadın sahâbi.

Kaynaklarda uzun ömürlü (muammerûn) kadın sahâbîler arasında zikredilmiştir. Semrâ bint Nüheyk'in, mensubu bulunduğu Benî Esed'den Bedir Gazvesi'nin hemen ardından Müslümanlığı benimseyen ilk grup içinde yer alması muhtemeldir. İsmi geç bir dönemde kurulan (86/705) Vâsıt'ı ziyaret eden sahâbe arasında geçmesi (Bahşel, I, 42) genç yaşta İslâm'ı kabul ettiğini göstermektedir. Kendisinden Ebû Belc Cârîye b. Belc es-Sagir et-Temîmî rivayette bulunmuştur. Hiz. Peygamber tarafından Medine'de muhtesib olarak görevlendirilen Semrâ bint Nüheyk pazarları dolaşip emir bi'l-ma'rûf nehiy anî'l-münker ilkesi çerçevesinde insanları ticaret ahlâkına uygun davranmaya teşvik eder, bu şekilde hareket etmeyenleri uyarır, hile ve haksızlık yapanlara karşı elindeki kırbaça caydırıcı tedbirler uygular. Resûl-i Ekrem'in Semrâ bint Nüheyk'e böyle bir görev vermesi, onun bir muhtesibe bulunması gereken nitelikleri taşıdığını ve bu görev için yeterli bilgiye sahip olduğunu

göstermektedir. Bazı müellifler, kaynaklarda Asr-ı saâdet'te pazarcılıkla uğraşan birçok hanımın isminin zikredildiğine işaret ederek Semrâ bint Nüheyk'in denetimlerinin daha çok alıcı veya satıcı konumundaki kadınlara yönelik olabileceğini ileri sürmüşlerdir. İslâm'dan sonra kadının toplumsal statüsünde meydana gelen değişime dikkat çeken araştırmacılar, daha önce Arap yarımadasında kadınlar arasında böyle bir görevlendirmenin bilinmediğinden hareketle Hiz. Peygamber tarafından Semrâ bint Nüheyk'e muhtesiblik vazifesinin verilmesini, kadının sosyal hayatta daha etkin bir rol üstlenebileceği mesajı taşıyan düzenlemelerin somut örnekleri arasında zikrederler. Bu sebeple çağdaş İslâm araştırmalarında Semrâ bint Nüheyk adına sıkça rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bahşel, *Târîhu Vâsıt* (nşr. C. Avvâd), Beyrut 1406/1986, I, 42; İbn Hibbân, *es-Sikât* (nşr. Seyyid Şerefeddin Ahmed), Beyrut 1395/1975, III, 185; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut, ts. (Dâru ihyâit-türâsî'l-Arabî), XXIV, 311; İbn Abdülber, *el-İst'âb*, IV, 335; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IX, 264; Cengiz Kallek, *Asr-ı Saâdet'te Yönetim-Piyasa İlişkisi*, İstanbul 1997, s. 183, 184; Metin Yılmaz, *Polis Teşkilâtı*, Samsun 2005, s. 290, 291.

METİN YILMAZ

SEMT

(السمت)

Ufuk koordinat sisteminde
bir yıldızın güney doğrultusuna
olan açılal uzaklığı, azimut.

Semt kelimesinin çoğulu, Ebû'l-Hasan İbn Yûnus'un *ez-Zicü'l-kebirü'l-hâkimî* adlı eserinde bildirdiğine göre **sümût**tu, **simût** da semtin çoğulu olarak kullanılmıştır. Nallino'ya göre simût, sümûtun farklı bir telaffuzu olarak İspanyolca ve Fransızca'da **azimuth** şeklini almıştır. **Zenit** ise sonradan Avrupa'da ikinci öğesi (re's) düşen **semtü'r-re's** tamlamasından **zemtin zenithe** dönüşmesiyle meydana gelmiştir.

